

A pedagógiai tudás, nézetek és tevékenység kölcsönhatása, kialakulásuk folyamata

(zárótanulmány)

A kutatás – jóllehet nem négy, hanem öt év alatt - a célokban megfogalmazottakat és a jelzett várható eredményeket elérte. (Egyetlen elmaradt vállalat: Köcséné Szabó Ildikó PhD disszertációjának megvédésére nem került még sor. Az empirikus vizsgálatok és azok elemzése már ezen a területen is megtörtént, kényszerű doktori iskola váltás következtében a védés ebben az évben várható)

A kutatás az eredeti terveknek megfelelően elméleti-szintetizáló irányban (Falus Iván), összehasonlító pedagógiai irányban (Kotschy Beáta) és empirikus irányban folyt (Köcséné Szabó Ildikó, Sántha Kálmán, Dudás Margit, Kimmel Magdolna). Ezek a kutatások szerves egységet alkottak, egymás eredményeit gazdagították.

Az eredményeket az alábbi vonulatok menték foglalhatjuk össze:

- az eredményes pedagógusi munka előfeltételének tekinthető kompetenciák (tudás, nézetek, tevékenység) kölcsönhatásának vizsgálata, meghatározása;
- a pedagógusjelöltek nézetei, előzetes tudása, illetve a képzés tartalmi és módszertani sajátosságai és a pedagógussá válás folyamata közötti összefüggés vizsgálata;
- A képzés szervezeti, intézményi formáinak hatása a folyamat eredményességére.

Az eredmények hazai és határon túli terjesztése konferenciákon, továbbképzéseken (Gloucester, 2002; Miskolc 2003; Veszprém 2003, 2004; Budapest, 2003, 2004, 2005, 2006 2007; Eger 2006; Székesfehérvár, 2006; Nagyenyed 2006; Beregszász, 2006) és közleményekben történt meg.

Falus Iván munkáiban a kompetencia fogalmának értelmezése, a pedagógusképzés lehetséges kimeneti követelményeinek (a tanulás eredményeinek, *learning outcomes*) meghatározása képezte az elméleti, szintetizáló kutatási irány első vonulatát. Felvázolta a nemzetközi tapasztalatok alapján a kompetenciákkal szemben támasztott elvárásokat, és elméletileg alátámasztotta a kimeneti követelmények célszerű meghatározásnak módját (Falus, 2005.1.) A kompetenciákkal kapcsolatos elméleti vizsgálódások eredményei képezték az alapját egy későbbi HEFOP pályázatnak, amelynek eredményeként kidolgozásra kerültek a tanárképzés részletes kompetenciái (Tanári kompetenciák, ELTE PPK, kézirat). Ezt a kompetenciarendszert építették be a tanárképzés képzési és kimeneti követelményeit szabályozó OM rendeletbe, illetve ez a kompetencia felfogás képezte az alapját a kompetencia-alapú képzés tervezésének (Falus, 2006.)

Világossá vált, hogy a kompetenciák nem csupán a képzés tervezésének, a tantárgyak meghatározásának, a képesítés elbírálásának az eszközei, hanem jelentős szerepet játszanak a hallgatói tevékenység önszabályozásának fejlesztésében, hatást gyakorolnak a képzés szemléletmódjára, módszereire, s tartalmi átmenetet képeznek a képzés és a továbbképzés között. (Falus: 2006)

Az is egyértelművé vált, hogy a kompetenciaalapú képzés esetén a hagyományos értékelési módok mellett új értékelési, tanulási irányítási eljárásra van szükség, amelyben fontos szerep jut a portfóliónak (Falus és Kimmel, 2003)

A nemzetközi szakirodalom elemzése és az empirikus vizsgálatok is alátámasztották azt a lényegében a konstruktivista és kognitivisták tanulásfelfogáson alapuló tételt, hogy a pedagógusképzésnek a belépő hallgatók nézeteire kell támaszkodnia. Minden olyan pedagógusképzési eljárás, amely figyelmen kívül hagyja az évtizedes tapasztalatok alapján kialakult nézeteket, nem tud ezeken változtatni, s következtetésképpen képtelen lesz a pedagógussá válás pozitív előmozdítására (Falus, 2004, 2006, 2007)

Dudás Margit a belépő nézetek feltárására speciális metodikát dolgozott ki. Vizsgálati eredményei szerint a fogalomtérképek készítése, a metafora-elemzés és a szövegelemzés jól alkalmazható a képzés első évében a hallgatói nézetek feltárása és tudatosítása érdekében. A feltárás eredményeként kapott információk képezhetik a képzés további szakaszainak alapját, s egyben segítik a hallgatókat is nézeteik tudatos formálásában. (Dudás, 2005).

A belépő hallgatók nézeteinek feltárását munkáink hatására, a tanárképzés bolognai rendszernek megfelelő átalakítása során is fontos feladatnak ítélték. A tanárképzés előkészítő 10 kreditű moduljába bekerült egy speciális tantárgy, amelynek célja a hallgatók belépő nézeteinek feltárása.

A nézetek feltárása után lényeges feladat a pedagógusképzésben e nézetek formálása, módosítása, átalakítása. A nézetek sajátosságairól, formálásának lehetséges útjairól, kognitív pszichológiai alapjairól részletesen Kimmel Magdolna és Köcséné Szabó Ildikó kutatásaiból kapunk képet.

Kimmel Magdolna kutatásai szerint:

- A tanulás és tanítási tapasztalatoknak meghatározó szerepük van a pedagógussá válásban.
- Az elmélet hatékonyságát növeli az elméleti és gyakorlati képzés párhuzamos megvalósítása.

- A képzés során az állandó kiscsoportokban szervezett tanulás biztosítja a megfelelő biztonságos környezetet a diszfunkcionális tanári modellek és nézetek felülvizsgálatára, a hallgatók/jelöltek mélyebb megismerését, s ezáltal hatékonyabb fejlesztésüket is. Ezáltal a képzők modellálják is a jelöltek számára a diák-centrikus, a konstruálási folyamatokat szem előtt tartó tanári viselkedést.
- Ezek a formák adnak lehetőséget a reflektív dialógus és a visszajelzések kultúrájának kialakítására is, ami az iskolai gyakorlat egyik megújítója lehet. A modellálás a kutatás adatai szerint a reflektív képzés egyik leghatékonyabb eszköze.
- Az elmélet és gyakorlat megfelelő koordinálásához a képző és gyakorlóhelyek szoros együttműködése szükséges
- Szükség van a kezdő tanárokat segítő mentori hálózat felállítására.

A kutatás eredményeiből levonható tanulságok azért is hasznosak a magyar tanárképzés számára, mert olyan innovációk magyar kontextusban történő kipróbálásáról adnak képet, amelyeket eddig csak a nemzetközi szakirodalom alapján ismertünk. (Kimmel dissz. 2006, 2007))

Köcséné Szabó Ildikó longitudinális vizsgálatai szerint a pedagógusképzés folyamatában folyamatosan változik a pedagógus nézetrendszere, énképe, önértékelése. A változás minőségét alapvetően befolyásolja a tanári minta és a hallgató énképe közti összefüggés. (Köcséné, 2004)

Támogatott felidézés segítségével sikerült részleteiben feltárni a tanárjelölt nézeteit, a tevékenységét befolyásoló döntések hátterét, a tevékenység legfőbb szervező elvét, összegyűjteni és elemezni a tevékenység során és után történő reflexiókat. (Köcséné, 2005)

A diploma után tanárként elhelyezkedett volt hallgatókkal készített interjúk teljes képet nyújtottak a pedagógussá válás folyamatáról, a folyamatot meghatározó tényezőkről, kiemelten a képzés szerepéről. (Köcséné, 2007)

A reflektivitás, a reflektív tanári tevékenység alakulásának egy jelentős része a képzés utáni időszakra, a tanári pálya éveire esik. Ennek a folyamatnak az elemzését írja le *Sántha Kálmán*

Kutatásának célja a különböző ideje pályán lévő gyakorló pedagógusok reflektív szemléletének és nézeteinek feltárása volt. A feltáráshoz a támogatott felidézés és a strukturálatlan fogalomtérkép módszerét alkalmazta.

A kutatás eredményei szerint:

- A pedagógusok tevékenysége függ pedagógiai tudásuktól, nézeteiktől és az adott pedagógiai szituációtól. Nézeteinek és pedagógiai tudásának differenciáltsága alapján reagál, rutinjának, kognitív sémáinak köszönhetően kezdő vagy szakértő módon cselekszik..
- A nézetek szűrő funkciója elsősorban akkor működik, amikor a pedagógusok tevékenysége és a gondolkodásuk különböző külső (időkeret, szülők, iskola felszereltsége, tanulók összetétele) vagy belső (érzelem, empátia, segítségnyújtás, egymás kölcsönös elfogadása) tényezők miatt nem állnak összhangban egymással.
- A reflexiók segítségével kialakított és vizsgált tartalmi területeken a pedagógusok gondolkodása nem minden esetben koherens, az eltérő pedagógiai szituációkra a különböző ideje pályán lévő tanárok viszonylag kevés rendszerezett megoldásmóddal reflektáltak.
- Az alkalmazott kvalitatív módszerek elősegítették a reflektív gondolkodás és a nézetek feltárását, a két módszer együttes használata növelte hatékonyságukat. A módszerkombináció jól hasznosítható azon szakemberek számára, akik a nézetek és a reflektív gondolkodás tanulmányozásával, valamint a téma kvalitatív módszerrepertoárjának kutatásával foglalkoznak. Továbbá hasznos azon gyakorló pedagógusoknak is, akik szükségét érzik annak, hogy tevékenységükre reflektáljanak, ezzel biztosítsák állandó fejlődésüket. (Sántha, 2006. 2007)

A tanárrá válás folyamatának egésze nem korlátozható a képző intézményben folyó képzésre. A kezdő szakasznak, a kezdő szakasz megfelelő irányításának jelentős szerepe van (Falus 2004, 2005, 2006).

A pedagógussá válás folyamatában jelentős szerepet játszik a gyakorlat, a gyakorlati színterek és a képző intézmény szerves együttműködése.

Kotschy Beáta esettanulmányok keretében a gyakorlólhelyek és első munkahelyek által betöltött szerepet vizsgálta a tanárrá válás folyamatában, illetve a szakirodalom feldolgozása és egy interjú vizsgálat során a képzőintézmény és a gyakorlóiskolák, gyakorlólhelyek együttműködésének lehetőségeit tárta fel.

- Az esettanulmányok felhívták a figyelmet a pályakezdés tipikus nehézségeire, a képzés hiányosságaira és arra, hogy a kezdő pedagógus segítése egyáltalán nem megoldott feladat sem a munkahely, sem a képző- és továbbképző intézmények által. Szükség van a kezdő pedagógus mentorálására, ehhez elengedhetetlen a mentorképzés

rendszerének kidolgozása, a mentorok szakmai és oktatáspolitikai legitimációjának megteremtése.

- A képző intézmények és gyakorlóiskolák új típusú partnerségét biztosítja a szakmai fejlesztő iskolahálózat (professional development schools, PDS) kialakítása. Ezekben az iskolákban 4 fő területen valósul meg az együttműködés, a pedagógusképzés, a iskolai oktató munka, a továbbképzés és a kutató-fejlesztő tevékenység terén. A szakmai fejlesztő iskolák hazai adaptációja fontos oktatáspolitikai feladat, különösen az új típusú, a képzést lezáró féléves gyakorlat bevezetése teszi azzá. (Kotschy, 2003)
- A képzők és a munkaadó iskolák közti együttműködés valósult meg a tanári képesítési és kimeneteli követelmények meghatározásánál. Az oktatók által kidolgozott tanári képesítési követelmények/kompetenciák listáját 7 tantestület és 5 pedagógiai szakember véleményezte, egészítette ki oly módon, hogy a sok éves gyakorlati tapasztalat is beépülhessen a képzés végleges követelményeibe. Az összegyűjtött vélemények segítik a képzési folyamat végére tervezett követelményrendszer reális megfogalmazását, befolyásolják a képzés tartalmát és módszereit egyaránt, s világossá teszik az iskolák, első munkahelyek szerepét a tanárrá válás folyamatában. (Kotschy, 2006)

Az öt különböző szálon futó kutatás eredményei – tekintettel arra, hogy egységes elméleti alapról indultak, s a kutatás öt éve alatt az eredmények közös megvitatására sor került – szerves egészet alkotnak. Összehasonlító pedagógiai, elméleti-szintetizáló és az empirikus kutatási eljárások széles körét felvonultató kutatások A pedagógussá válás teljes folyamatát felölelik. A kutatási eredmények összegzését Falus Iván „A pedagógus tevékenysége és a pedagógusképzés új útjai” című monográfiájában (2006), valamint „A tanárrá válás folyamata című tanulmánygyűjteményben” (2007) összegeztük.

